

1860'LI YILLARDA HÜDAVENDİGAR VİLAYETİNDEKİ İTALYAN VARLIĞI

Fulya DÜVENCİ KARAKOÇ*

ÖZET

Çalışmanın ilk adımında Osmanlı iç siyasi durumuna, Osmanlı modernleşmesine ve bunun taşraya yansımalarına kısaca bakılacak, ardından Osmanlı Devleti'nin dış ilişkileri, bu bağlamda İtalya'nın durumu ortaya koyulacaktır. Hüdavendigar Vilayeti ve Bursa hakkında döneme ilişkin bilgiler sunulduktan sonra kullanılan belge grubu tanıtılarak bu belgelerin ışığında Osmanlı Bursası'nda İtalyan varlığına ilişkin örnekler sunularak değerlendirmeler yapılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Bursa, Hüdavendigar Vilayeti, İtalyan, Osmanlı.

ABSTRACT

Italians' Asset in the Province of Hudavendigar During 1860's

At the beginning, politics in Ottoman Empire and modernization at provincial will be seen. Foreign relations of Ottoman Empire and Italy will be explained and acquaintance about Province of Hüdavendigar and Sanjak of Bursa will be presented. Overview of series of documents, examples and conclusions will be the last part of paper.

Key Words: Bursa, Province of Hüdavendigar, Italian, Ottoman.

---

* Dr., Uludağ Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, fulyaduvenci@yahoo.com (Bu makalede kullanılan belge grubunun tanıtımı ve bazı örneklerin değerlendirmesi 1-5 Ekim 2013'de Madrid'te düzenlenen ICOSEH 13. International Congress of Ottoman Social and Economic History'de tebliğ olarak sunulmuştur.)

Giriş

İncelediğimiz konunun öznesini teşkil eden İtalyan tebaasından olan insanların Osmanlı alanında 19. Yüzyıldaki varlığı özellikle Osmanlı düzeni ile ilgilidir. Bu bağlamda Osmanlı Devletinin iktisadi ve yönetsel alanlarda gerçekleştirdiği ıslahatın dış dünyaya açılmasını kolaylaştırdığını söyleyebiliriz. Osmanlı Devleti Kırım savaşı ile beraber 1854’de dış borçlanmaya başladı. Buna iç borç tahvillerinin dış pazarlarda satışı eklendi. %8 Faizli kaimelerin tadını alan Avrupalı yatırımcı, yüksek riskine rağmen Osmanlı Devleti’ne borç vermek istiyordu. Çünkü kendi piyasasında %3’ün üzerinde faiz sağlayamıyordu. İncelediğimiz dönemde sanayi devrimi sonrasında oluşan Avrupa finans kapitali yatırım arayışları içindeydi. Osmanlı Devleti, 1854-1875 aralığındaki yirmi yıllık süreçte 16 kez borç alma yapmış, ve istikraz koşulları giderek ağırlaşmıştı. İhraç ettiği kağıtların nominal değerinin ancak yarısı devletin eline geçiyor, bunun önemli kısmı da eski borçların faizi olarak dışarı transfer ediliyordu.¹ Osmanlı Devleti dış borçlarını ödeyemez durumda kaldığı için 1875’de moratoryum ilan etti ve çok yönden bunalıma girdi.²

Diğer yandan taşradaki idari örgütlenmeler de bu süreçte değişikliklere uğradı. 1861’de tahta geçen Sultan Abdülaziz’in taşradaki kamu yönetiminin yeniden düzenlenmesine öncelik verdiğini görüyoruz. Bu sıralarda Hükümet işleri reform yanlısı olan Ali ve Fuat Paşalar’ın elinde bulunuyordu. Vilayet Nizamnamesi Onların katkılarıyla hazırlanacaktır. (1863) Bu düzenleme yürütme ve yargıyı ayırıyor, belediye seçimi ilkesini benimsiyordu. İmparatorluk Vilayet adı verilen geniş bölümlere ayrılarak başlarına vali olarak sivil yöneticiler getirildi. Vilayetler sancaklara, sancaklar kazalara, kazalar da nahiyelere bölünüyordu. Her vilayette bir mahkeme, bir de eşraftan oluşan vilayet meclisi bulunuyordu. Üçü Müslüman üçü gayrimüslim olan üyelerin yarısı atamayla yarısı seçimle göreve geliyordu.

Sultan Abdülaziz Şura-yı Devlet (Danıştay)’in açıldığı gün güven verici şu demeci verdi;

“Benim gözümde Müslümanlarla Hıristiyanlar arasında hiç bir ayrım yoktur. Hıristiyanların dinleri ve hakları bugüne kadar korundu. Fakat

---

¹ Gülten Kazgan, Tanzimattan 21. Yüzyıla Türkiye Ekonomisi, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2002, s.22 vd. Krş. İsmail Cem, Türkiye’de Gerikalmışlığın Tarihi, Cem Yayınevi, İstanbul, 1970., s.178 vd.

² 1879-1881’den 1897-1899’a kadar geçen yirmi yıllık süreçte ihracatın yıllık artışı %1.2’ye düşerken, ithalatın ise %0.6’ya inmişti. Bu süreçte Avrupalı alacaklıların oluşturduğu bir “mali yönetim konsorsiyumu” yani Düyun-ı Umumiye (Genel Devlet Borçları) İdaresi kurulacaktır. (1881)

Hıristiyanlar imparatorluğun yüksek görevlerine atanmıyordu. Eski sistemdi bu. Şimdi bütün görevler, Sadrazamlık bile Müslüman olmayanlara açıktır. Artık yalnız kişinin yeteneği söz konusu olacaktır. Benim iyi niyetime güvenin; din ve ırk ayrımı gözetmeksizin bütün uyruklularımın refahını istiyorum.”³

İslahat düzenlemeleri kapsamında arazi kanunnamesi ile hukuk düzenini yeniden yapılandıran kanunnameler çıkarıldı. Bu durum, yönetimin tabana yayılmasını beraberinde getirdi. Belediyeler kuruldu. Vilayet meclislerinde ve belediye meclislerinde Osmanlı tebaası olan milletlerin kendilerini temsil etmeleri yasal bir statüye bağlandı.⁴

İncelediğimiz dönemde yabancıların Osmanlı topraklarında ticaret ve üretim yapması için uygun şartlar mevcuttu. 1840 Yılından itibaren Osmanlı Karma ticaret mahkemelerinde, Avrupa ticaret teamülleri uygulanıyordu. Bu alandaki büyük eksikliği gidermek üzere 1849 yılında Fransız Ticaret Kanunu “Kanunname-i Ticaret” adıyla çıkarıldı. Kanunun gerekçesinde ticaretin önemi vurgulanmış ve Fransız Kanunundan söz edilmeden uygulanan ticaret kanunlarının hükümlerinden yararlanılarak hazırlanan tasarının tüccar ve daha başka kimselerden kurulu bir komisyondan da geçirildiği belirtilmiştir. 314 Madde ve üç bölümden oluşan kanunnamenin ilk bölümünde ticaret muameleleri, şirket akdi ve poliçe usulleri, ikinci bölümde deniz ticareti, son bölümde ise iflasla ilgili işlemler yer alıyordu. Kanunnamenin yürürlüğe girmesi, takip edilecek usul konusunda çıkan sorunlara cevap vermediğinden, 1861’de yine Fransız Ticaret Usul Kanununun tercümesi yoluyla “Usul-ü Muhakeme-i Ticaret Nizamnamesi” kabul edildi. 140 maddeden oluşan bu düzenlemede, dava açılması, dilekçe verilmesi, tarafların mahkemeye celbi, ticari yargılamanın aleniliği, davanın görülmesi, karar, gıyabi yargılama, karara itiraz, üçüncü şahısların hükme itirazı, istinaf ve yargılamanın iadesi ile ilgili hükümler getirilmişti.⁵

30 Nisan 1860’da, Ticaret Kanunname-i Hümayunu’na Zeyl ile ticaret Mahkemelerinin kuruluşu ayrıntılı olarak düzenlendi. Böylece tüm ticari davaları kapsayan muntazam ticaret mahkemeleri kurulmuş oldu. Yeni düzenlemeye göre ticaret mahkemeleri devletçe tayin edilen bir reis ve iki devamlı üye ile, tüccarın seçtiği iki geçici üyeden oluşuyordu. Hüdavendigar

---

³ Paul Imbert, Osmanlı İmparatorluğu’nda Yenileme Hareketleri Türkiye’nin Meseleleri, Havass, İstanbul, 1981, s.141 vd.

⁴ Osmanlı vilayet salnameleri bu düzenlemelerin uygulanmış olduğunu yansıtmaktadır..

⁵ Gülnihal Bozkurt, Batı Hukukunun Türkiye’de Benimsenmesi Osmanlı Devleti’nden Türkiye Cumhuriyeti’ne Resepsiyon Süreci 1839-1939, Türk tarih Kurumu, Ankara, 1996, s.151 vd.

Vilayet Salnamelerine göre, Bursa'da da ticaret mahkemesi kurulmuştu.1863 Yılından itibaren İstanbul'da Liman İdaresi'ne bağlı olarak deniz ticaret mahkemeleri kuruldu. Eyalet limanlarındaki deniz ihtilaflarını çözmek için ise, o bölgelerdeki ticaret mahkemeleri yetkili idi.

İncelediğimiz dönemde artan ticaret hacmini karşılamak üzere iskeleler vapurlar için yeniden düzenlendi. Kimi yerlerde demiryolları, şoseler inşa edilmeye başlandı. Madenlerin çıkarılması için yabancı şirketlere imtiyazlar verildi. Osmanlı devletinde yeterli iç finansman mevcut olmadığı için, Avrupalılar her türlü sanayi ve ticari etkinliklerde rol almaya başladılar. Osmanlı yönetimi bunu teşvik etti. Sanayi devriminin ardından oluşmaya başlayan Avrupa finans kapitali için Osmanlı alanı kârlılık derecesi yüksek, yatırıma elverişli bir alandı. İşte bu bağlamda İtalyanlar da Osmanlı alanında sanayi ve ticari işler elde ettiler.

Osmanlı Devleti ve İtalya

1853 Kırım Savaşı sırasında bir İtalyan devleti olan Piyamonte Osmanlılarla birlikte savaşmıştı. Bu durum elbette iki taraf arasında bir yakınlık yarattı. Kırım savaşı İtalyanlara milli birliği sağlamak için fırsat verdi.⁶ Piyamonte önce Güney İtalya'daki İspanyol hâkimiyetine son verdi. Ancak Kırım savaşında İngiltere ile birlikte Rusya'nın karşısında yer almış Fransa'nın, savaştan kısa süre sonra Rusya ile yakınlaşması siyasal dengeleri etkiledi. Fransa, Avrupa'nın haritasını değiştirmek üzere İtalyan birliğini desteklemekte ve diğer Avrupa devletleri yayılcı politika izliyorlardı, ve özellikle İngiltere Fransa'ya güvenmiyorlardı.⁷

1861'de kurulan İtalyan krallığı Venedik ve Roma dışındaki tüm İtalya'yı yönetmeye başladı. İtalyanlar kendilerini dış dünyaya taşıyacak

---

⁶ Napolyon'un savaşları sırasında İtalya'daki ayrı unsurları Avusturya'ya karşı güçlendirme politikası, milli birliğin alt yapısı için önemli oldu. Böylece milli birliğin sağlanmasında dış desteğinin önemi de kavranmıştı.1853-56 Kırım savaşı, İtalyanlara bu konuda fırsat verdi. İngiltere ve Fransa'nın yanında savaşa girdiler ve savaş sonunda Paris kongresinde İtalyan birliğinin sorunlarının konuşulmasına olanak doğurdular. Bunun ardından Fransa ve Piemonte (İtalya), Avusturya'nın aleyhine ve kendi çıkarlarına olan gizli anlaşma yaptılar. İtalyanlar sınıra asker yığdığı yaparak Avusturya'nın önce ultimatom çekmesine, ardından savaş ilan etmesine neden oldular. Olay Latin- Germen karşılaşması gibi algılandığından Prusya Avusturya'nın yanında yer aldı. Fransa da gizli anlaşmaya uygun olarak İtalyanları yalnız bırakmayacağını açıkladı. Latinler galip geldi. Ancak Fransa, güçsüz ve dağınık bir İtalya'nın çıkarlarına daha uygun olması nedeniyle İtalyanların isteklerine tam olarak kavuşmasına engel oldu. İtalyan birliğini bu durum engelleyemedi.

⁷ Rifat Uçarol, Siyasi Tarih (1789-2010), Genişletilmiş 8. Basım, DER Yayınları, İstanbul, 2010.

yeni bir kimlik elde etmişlerdi. O sıralarda Venedik'i Avusturya'dan, Roma'yı papalıktan alacak güçte olmadıkları için bu iki konu hep gündemlerini meşgul etmekteydi. 1866'da Avusturya ve Prusya arasında çıkan savaşta İtalya Prusya'yı destekledi. Elde edilen zafer İtalyanlara Viyana Anlaşması ile İtalya'nın bir parçası olan Venedik'i kazandırdı. Ancak Roma hala birlik dışındaydı ve dahil olması Fransız çıkarlarına uygun değildi. Zira Fransızlar katoliklerin desteğine dayanıyordu ve Roma İtalyan birliğini çok güçlü hale getirebilirdi. 1870'de Prusya ve Fransa savaşında, asker gerektiğinden Roma'daki Fransız askerleri savaşa katılmak için geri çekildiler. Buna Fransa'nın mağlubiyeti de eklenince İtalyanlar Roma'yı işgal edip, başkenti buraya taşıdı. Bu gelişmeden hoşnut olmayan papalık için de garanti kanunu çıkarılarak statüsü netleştirildi. Bundan sonra İtalya Avrupa'da önemli güçlerden biri haline geldi.⁸

İşte incelediğimiz dönemi (1862-1872 yılları arasında) İtalya'nın Avrupa'da varlığını kanıtladığı ve Osmanlı Devleti ile de sorunlarının bulunmadığı bir süreç olarak görmekteyiz.

Osmanlı Topraklarında Görev Yapan Konsolosluklar

Devletlerin bir başka ülkedeki temsilcilikleri olan konsoloslukların başlıca işlevleri, gemi tayfaları arasında asayişini sağlamak, ticari ve sair uyumsuzlukları çözmek, kapitülasyonların kendilerine sağladıkları yargılama yetkisini kullanmak olarak sıralanabilir.⁹

1850'lerin başından itibaren Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Avrupalıların varlığı ciddi bir artış gösterdi. Kırım Savaşı'ndaki "silah arkadaşlığı", Osmanlıların toprak bütünlüğünün korunmasına katkı sağlamıştı. 1854'de başlayan Osmanlı dış borçlanması Avrupa finans kapitaline ihtiyaç gösteriyordu. Nihayet 1856 Paris Kongresi ve ardından çıkarılan Islahat Fermanı Avrupa Devletlerinin Osmanlı iç siyasetinde de etkili olmasını beraberinde getirdi. Bu koşullarda Osmanlı alanında Avrupa uyruklu ve onların himayesi altında bulunan kişilerin sayısı artmaya başladı. Bu gelişmeleri Bursa bağlamında örneklediğimizde, İngiltere'nin 1858 yılında Bursa'ya ihracatı 311 bin Sterlin iken, bu rakam 1871 yılında 526 bin Sterline yükselmişti. Aynı şekilde İngiltere'nin Bursa'dan ithalatı 1858

---

⁸ Ahmet Eyicil, Siyasi Tarih, Akid Yayıncılık, Ankara, 1991, s.11 vd; Haluk Ülman, Birinci Dünya Savaşına Giden Yol ve Savaş, SBF Yayınları, Ankara, 1973, s.96 vd, Timothy W. Childs, Trablusgarp Savaşı ve Türk- İtalyan Diplomatik İlişkileri, Çev. Deniz Berktaş, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2008, s.13 vd.

⁹ Uygur Kocabaşoğlu, Majestelerinin Konsolosları İngiliz Belgeleriyle Osmanlı İmparatorluğundaki İngiliz Konsolosları (1880-1919), İstanbul, 2004, ss.34-35.

yılında 230 bin Liret düzeyinden 1871 yılında 424 bin Lirete yükselmiştir.¹⁰ İtalya için Bursa özelinde böyle bir rakama sahip değiliz. İstanbul'un İngiliz konsolosluğuna ait bir raporda 1870 yılında İtalyan gemilerinin İstanbul limanına 1.053.333 tonluk mal getirdiği anlaşılıyor. İzmir için örneklediğimizde 1868-1870 yıllarında ortalama 34 İtalyan gemisi İzmir limanından 58.087 Liret değerinde ithalat, 30.810 Liretlik ihracat yapmıştı. Bu tarihlerde İzmir bölgesinde ticaretle uğraşan 3.500 İtalyan uyruklu kişinin varlığı görülüyor.¹¹

Bu koşullar altında Avrupa'nın Osmanlı topraklarında temsilcilerinin bulunması ayrı bir önem kazanmıştı. Hüdavendigâr Vilayeti'nde 1839 sonrası İngiltere, Fransa, Rusya, Avusturya Macaristan, Almanya, İtalya, Yunanistan ve İran'ın konsolosluk temsilcilerinin bulunduğu görülmektedir. Konsolosların öncelikli görevi devletin ticari çıkarlarını gözetmek, vatandaşlarının ve tüccarlarının haklarını korumak, ticaret gemilerinin sorunsuzca geliş gidişine nezaret etmektir. Konsoloslar buldukları ülkenin resmi makamlarınca tanınmış görevlilerdir.¹²

İngiltere'nin Osmanlı pazarına ilgisi diğer ülkelerden daha erken tarihte başlamış, buna bağlı olarak da Bursa'daki ilk konsolosluk İngiltere'ye ait olmuştur. 1870 Tarihli kayıtlarda Yunanistan, İtalya, Fransa, Rusya, İran, Prusya, Avusturya Macaristan vilayete temsilcilik bulundurmakta; hatta Gemlik (İngiltere ve Yunanistan) ve Bandırma'da (İngiltere) bazı konsoloslukların memuriyetleri yer almaktadır. Konsolosluklar, vilayetteki ticari işlemleri ve vatandaşlarının durumunu takip ettiği kadar, gayrimüslimleri de yakından izlemekte, azınlık okullarını takip emektedirler. Bursa'da bulunan İtalyan konsolosluğunun Bursa Katolik Ermeni Okulu'na ilişkin ayrıntılı bilgiler içeren raporları dikkat çekicidir. Yıllık ödeneklerden İtalyanca klasik eserlerin sayısına dek geniş bilgiler bu raporlarda yer almaktadır. Konsoloslukların tercümanlık ve diğer hizmetler için gayrimüslimleri çalıştırmasını sınırlandırmak amacıyla 1863'de Konsoloslar Nizamnamesi çıkartılmıştır. Ancak bunun ardından yabancı tabiiyetine geçmelerde bir miktar artış görülmüştür.¹³

---

¹⁰ Accounts and Papers, No:460, Miscellaneous Series, Diplomatic and Consular Reports Turkey, Report on the Vilayet of Brussa, London, 1898. Report by Mr. Sandison, British Consul at Brussa, on he Trade of his Consulate for the year 1858; Kocabaşoğlu, s.105.

¹¹ Kocabaşoğlu, a.g.e., s.106

¹² M. Tayyib Gökbilgin, "Konsolos", İslam Ansiklopedisi, C.6, MEB Yayınları, İstanbul, 1985, s.836.

¹³ Zeynep Dörtok Abacı, "Bursa'daki Yabancı Konsolosluklar (19. Yüzyıl)", Osmanlı Modernleşmesi ve Bursa, ed. Cafer Çiftçi, Bronz Grup, Bursa, 2009, ss.243-245.

Bursa

Osmanlı Bursa'sının sadece bir başkent olarak değil, sahip olduğu yeni nüfusla birlikte kazandığı büyük şehir niteliğiyle ve yine bu nüfusun üretici, dinamik ve hoşgörülü özellikleri ile yeni bir açılım kazanmış olduğu görülür. Bursa gelişmekte ve dünyaya açılmaktadır. I. Bayezid dönemindeki (1389-1402) hızlı gelişmeler, Bursa'ya Bedesten ile çevresindeki Uzun Çarşı'yı oluşturan hanları, çarşıları ve etrafındaki esnaf loncalarının konuşlandığı suk adı verilen sokakları kazandırmıştır. Böylece Bursa transit ticaret merkezi olmuştur. Bir yandan Tokat üzerinden Tebriz'e açılarak İran ham ipeğini üretime katılmış diğer taraftan Konya üzerinden Şam- Halep kültür- ticaret merkezleriyle ilişki içinde olmuş ve Güneydoğu Asya kökenli her çeşit baharatın antreposu durumuna gelmiştir. Bu dönemde ürünlerin Braşov yoluyla Macaristan'a buradan da Doğu ve Orta Avrupa'ya ulaştırılması sağlanmıştır. Kaza yönetimi (mahkeme) ve çarşı pazarda üretim faaliyetlerini ve ticareti düzenleyen kanunnameler ticaretin hukuki bir güvence içinde yapılmasını sağlıyordu. Esnaf loncaları şeyh, kethüda, yiğitbaşı gibi temsilcilikleri aracılığıyla hem kendi iç sorunlarını çözümlüyorlardı, hem de hammadde sağlanması, yönetimle ilişkilerin yürütülmesi gibi dışa yönelik ilişkileri düzenliyorlardı.

Bursa 17. ve 18. Yüzyıllarda durağan bir dönem geçirdikten sonar 19. Yüzyılda yeniden gelişti. Sanayinin adaptasyonu bağlamında, buharlı dokuma makineleri Çin gerekli iplik üretimi için 1838 sonrasında buharla işleyen flatür fabrikaları kurulmaya başlandı. 1850'den itibaren ise ipekçilik makineleşmeye yöneldi. 1858 Yılına gelindiğinde Bursa'da yeni yöntemlerle ipek üreten 38 kuruluş vardı. İpek dokuma fabrikalarının büyük çoğunluğu Hıristiyan azınlıklara aitti. Fabrikalar hem koza üretimini teşvik etmiş hem de yeni iş olanakları yaratmıştı. Bu fabrikalarda çalışanlar kaza nüfusunun %9-12'sini oluşturmaktaydı. 1870'lerde Bursa'da sermaye birikimine sahip azınlıklardan oluşan bir burjuvazi mevcuttu.¹⁴

19. Yüzyılda Osmanlı Devleti'nin önemli merkezlerinden biri Hüdavendigar vilayeti, buranın merkezi ise Bursa idi. Güney Marmara'yı kapsayan bu vilayet, Bursa, Karesi (Balıkesir), Kütahya, Ertuğrul (Bilecik) ve Karahisar-ı Sahib (Afyon Karahisar) sancaklarından oluşmakta idi. Bursa'nın nüfusu 95 bin kişiyi buluyordu. Bunun 8 bini Ermeni, 4 bini Rum, 2 bini Yahudi idi. Yani vilayet genelinde Rum, Ermeni ve Yahudi milletlerin nüfusu %14,7'lik bir paya sahipti.¹⁵

---

¹⁴ Yusuf Oğuzoğlu, 8500 Yıllık Uygarlığın İzinden Bursa Tarihi, Bursa Kültür A.Ş., Bursa, 2013, ss.146,147.

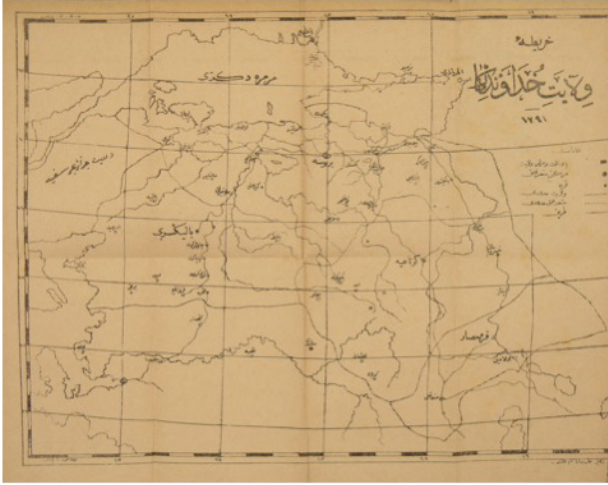
¹⁵ Aynı eser, s.209.

Modernleşmenin taşraya etkileri elbette Bursa’da da açıkça hissedildi. 19. Yüzyılın ikinci yarısında Osmanlı Bursa’sında diğer büyük Osmanlı kentlerinde olduğu gibi bir modernleşme süreci yaşandı. 1863 Vilayet Nizamnamesi taşrada yeni bir örgütlenmeye neden oldu. Bursa Valiliği’nde bir İdare Meclisi oluşturuldu, böylece yönetilenlerin isteklerini sunma olanağı ortaya çıktı. Bu bağlamda Müslümanlardan başka Rum, Ermeni, Yahudi milletleri de temsil ediliyorlardı.

1870-73 aralığında Bursa sancağının merkez kazasında %64 Müslüman, %36 gayrimüslim olmak üzere 35.709 erkek nüfus ve 16.408 hane bulunmaktadır.

1870-73	16.408 hane	35.709 erkek
1873-75	16.587 hane	35.709 erkek
1875-78	7.896 hane	15.272 erkek
1878-80	7.896 hane	34.674 erkek
1888-89	20.328 hane	59.167 erkek ¹⁶

Yüzyılın sonuna doğru Bursa sancağı merkez kazasında önemli nüfus artışı dikkati çeker. Bazı araştırmalar incelenen dönemde Bursa’ya Doğu Anadolu bölgesinden önemli Ermeni göçü aldığını ortaya koymaktadır.¹⁷ Bu durum ekonomik faaliyetlerdeki artışın sağladığı olanaklardan kaynaklanmış olmalıdır.

¹⁶ Gürsu Gürsakar, “Modernleşme Dönemi Bursa’sında Nüfus Hareketleri”, Osmanlı Modernleşmesi ve Bursa, Ed. Cafer Çiftçi, Bronz Grup, Bursa, 2009, ss.279, 284.

¹⁷ Raif Kaplanoğlu, 1830-1843 Yılları Nüfus Defterlerine Göre Bursa’nın Ekonomik ve Sosyal Yapısı, Nilüfer Belediyesi, Bursa, 2013, s.78.

Bursa'da İtalyan ve diğer yabancı devlet tebaasının yaşadığı, iş kurduğu dönemde Telgraf ve Posta İdaresi, Yabancı İşleri Müdürlüğü, Bayındırlık İdaresi, Maarif İdaresi gibi birimler vardı. Ulaşımın buharlı gemilerle yapılmaya başlanması, telgraf iletişiminin sağlanması ve yapılan yatırımlar yabancıların Bursa'ya gelmesini hatta yerleşmesini hızlandırmıştır. Bu bağlamda Katolik Kilisesi de inşa edilmiştir. Tüm bu olanaklar, Avrupa finans kapitalinin birikimlerinin Bursa'da ipek fabrikaları kurmasına, yol yapımlarına, madenlerin işletilmesine, zengin tarımsal ürünlerin ihracatına yönelik bir hareketlilik getirmiştir. Bunun neticesi olarak dönemin Bursa'sında çok sayıda otel ve hanın faaliyette olduğu da dikkati çeker. Batılı tarzdaki oteller, konaklama hususundaki değişimi ve gelişimi de ortaya koymaktadır. Bunlar arasında Hotel Olympos (Eski Çekirge Yolu), Hotel Splendid (Çekirge), Hotel Continental (Çekirge), Hotel d'Anatolie (Altıparmak), Hotel Nuriye (Setbaşı), Şark Oteli (Setbaşı) sayılabilir.¹⁸

İşte Bursa'daki İtalyan varlığı bu ortamda ortaya çıkmıştır. İtalyanlar bölgede ekonomik faaliyetler içindeydi. 1862'de 17bin ton, 1864'de 16bin tonluk dış ticaret hacmi doğrudan Bursa ve İtalya arasında gerçekleşmiştir.¹⁹

---

¹⁸ Bkz. İsmail Yaşayanlar, Osmanlı Dönemi Bursa Otelleri, Akkılıç Kütüphanesi Yayını, Bursa, 2013.

¹⁹ "The direct trade... foreign countries and the ports... total value 68.600 Sterlin. Under various flags... Bice, East India and Italian hags 2.000 and 4.000 Sterlin." Accounts and Papers, No:460, Miscellaneous Series, Diplomatic and Consular Reports Turkey, Report on the Vilayet of Brussa, London, 1898. Report by Mr. Consul Sandison on he Trade fort he year 1861

"Barley	Italy	17000 buschels value of 1550
Wheat	Italy and Malta	value of 1100
Oats	Italy Trieste (Greek ships)	28000 buschels value of 2300.

However, hat the same substancial texture of such sorts as long clothes, madapollams, and the like, is no longer brought here, and the best to be had are lighter than wont. All plain goods in which less yarn could be used have been attenuated, and some made flimsy to the last degree, and all reduced one-fifth to oue-third in weigh per piece. In prins and chintz it is he same as with those, and become difficult to buy any of a proper and durable sort for female dress and house furnishing in curtains and sofa covering. The deterioration is necessarily much owing certain native importers at the capital, who have the gods ticketed with own name, wih lengths marked, always some years shor of he wonted measurement, he object being to bring out at the lowest gods under the name and semblance of articles which hey no longer represent in substance and utiliy." Accounts and Papers, No:460, Miscellaneous Series, Diplomatic and Consular Reports Turkey, Report on the Vilayet of Brussa, London, 1898. Report by Mr. Consul Sanditin on Ihd Trade and Agriculture of Brussa for the year 1862, Brussa, 11th March 1863.

"OatsItaly quantiy 16000 value of 1.160... Accounts and Papers, No:460, Miscellaneous Series, Diplomatic and Consular Reports Turkey, Report on the Vilayet of Brussa, London, 1898. Report by Mr. Consul Sandison on the trade of Brussa fort he year 1864, Brussa, march 26, 1864.

Bursa havluları ve ipek İtalya'ya satışı yapılan önemli kalemlerdendir.²⁰ Bir başka konsolosluk kaydında Bursa'daki ipek üretim yöntemleri Avrupa'dakilerle karşılaştırılmakta ve bilgi aktarımı da yapılmaktadır.²¹ Bu iletişimde Bursa'da yaşamayan İtalyanların bölgeye sıklıkla gelip gitmeleri etkili olmalıdır. Zaman zaman bu ziyaretçilerin Tifo gibi tehlikeli bulaşıcı hastalıkları taşımalarına karşı önlemler alınmaktadır. Mudanya'da bu konuda yapılan düzenlemeler belgelere yansımaktadır.²²

Hüdavendigar Vilayetindeki İtalyanlarla İlgili Belgeler

Bursa'da Gazeteciler Cemiyeti'nin bir müzayedede satın aldığı İtalyan Konsolosluk Evrakı, 1862-1915 yılları arasındaki süreci kapsayan toplam 3.638 adet belgeden oluşan bir koleksiyondur. Belgelerde genellikle İtalyan Konsolosluk işlerine Fransız Konsolosu vekalet etiği için ikili işlemler mevcuttur. Kimi evraklar İtalyan vatandaşlarının İtalyanca başvurusu ile başlamaktadır. Eğer konu Osmanlı yerel yönetimi ile ilgili ise, başvuru ilgili makama iletilmekte, daha sonra Osmanlıca olarak olay özetlenip varılan sonuç konsolosluğa bildirilmektedir. Kimi kayıtlar ise, Fransızca olarak İstanbul'daki İtalyan ya da Fransız Başkonsolosluğu'na intikal ettirilmiştir. Bu çalışmada henüz yayınlanmamış bu belgelerin Osmanlı makamlarınca işlem gören ve Osmanlıca düzenlenen 1860'lara ait

---

20 "There are 200 looms in the town engaged in making towels and bath wrappers of cotton..." Accounts and Papers, No:460, Miscellaneous Series, Diplomatic and Consular Reports Turkey, Report on the Vilayet of Brussa, London, 1898. July 31, 1857 report by Mr. Sandison, British Consul at Brussa, on the Agriculture of that District.

21 "The method of hatching and heating.. till the completion of their researches, as more conducive to preserving the brood in a healthy state than the practice in Vrmneo and Italy. Here the leaves are not gathered from the trees, and distributed for the food of the worms, rani.rfd in layers, reuniting also to be constantly cleansed of the impurities voided by the worm, But-twiis or branches are cut oil with the leaves upon hem, and placed on the beds where the worms lie, which naturally ascend to reach the fresh food, and are protected by the twigs from being hik'nnixed with the deposit underneath." Accounts and Papers, No:460, Miscellaneous Series, Diplomatic and Consular Reports Turkey, Report on the Vilayet of Brussa, London, 1898. July 31, 1857 report by Mr. Sandison, British Consul at Brussa, on the Agriculture of that District

22 "...Public Health and Circassian Immigration- the sanitary status here was much imperilled by the influx of those immigrants, who brought typhus and small-pox in their train, and various cases of typhus, some fatal, did occur among the inhabitants of Mundania, where the strangers landed; others also at Ghio, but less numerous, from the same cause. On their transit into the interior for Kuahia, it was at first intended that they should be temporarily lodged in this city." Accounts and Papers, No:460, Miscellaneous Series, Diplomatic and Consular Reports Turkey, Report on the Vilayet of Brussa, London, 1898. Report by Mr. Consul Sandison on the trade of Brussa for the year 1864, Brussa, march 26, 1864.

olanları incelenerek, Bursa ve yöresindeki (Hüdavendigâr Vilayeti) İtalyan varlığına ilişkin değerlendirmelerde bulunulması amaçlanmıştır. Bu kapsamda 2 nolu defterde bulunan İtalyan konsolosluğuna ait Osmanlı makamlarının yaptığı işlemleri içeren 46 belge ele alınmış, 37'si üzerinde çalışılmıştır.

Belgelerin Tasnifi

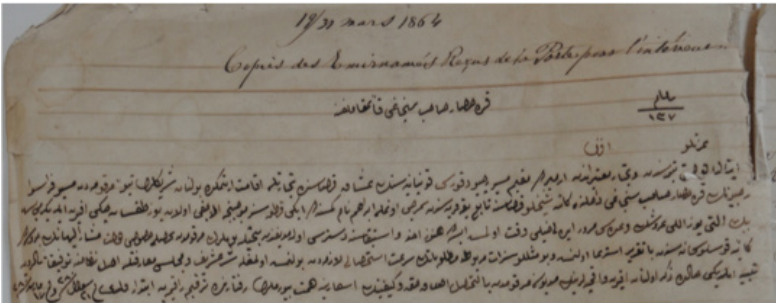
KONU	BELGE SAYISI
İtalyan tüccar ya da meslek erbabının Osmanlı müşterileri ya da ortakları ile ilgili alacak sorunları	14
Tarım üreticiliği (zeytin) yapan İtalyanların kira ve ürün sorunları	7
İtalyan tüccarının ticari mallarının yerine teslim edilmemesi ve yasadışı satılması	6
İtalyan tüccarlarının iç güvenlikle ilgili Osmanlı makamlarıyla olan sorunları	2
İpek ticareti yapan tüccarların sorunları	2
Odun ticareti	2
Suç işleyen İtalyan tebaasının adli işlemlerinin izlenmesi	1
Madencilik	1
Konsolosluğun iç düzenine ilişkin sorunlar	1
Aile hukukuna ilişkin sorunları	1

İncelediğimiz belgeler içeriklerine göre gruplandırıldıklarında, çoğunlukla iktisadi yaşama ait örnekler dikkati çeker. Odun, ipek, zeytin, maden gibi çeşitli ikisadi alanları, tabiblik gibi mesleki alanları ve genel olarak tüccarların sorunlarını ihtiva etmektedirler. Az sayıda aile hukuku ve konsolosluğun iç düzenlemelerine ilişkin örnekler bulunur.

Örnek 1.

27 Mart 1864

İtalya Devleti tebaasından Mösyö Fransuva Reçyo vadesi gelen senedinin tahsili için Bursa'daki konsolosluğa başvurmuştur. İzmir'de bulunan Kumpanyası adına Uşak kazasında ticaret yapmakta ve ikamet emektedir. Hüdavendigâr Vilayeti'ne bağlı Karahisar-ı Sahip sancağının Şehli kazası içinde ticaretini yaptığı 190 çeki (yaklaşık 43 ton) afyon ile 25.650 kuruşa ait iki senet mevcuttur. Karahisar-ı Sahip sancağı kaymakamlığından mahkeme ve Kaza İdaresi Meclisi marifetiyle borçludan tahsil edilmesi süreci başlatılmıştır.

Karahisar-ı Sahip Sancağı Kaymakamlığı'na

Rakam: 137

İzzetli Efendi,

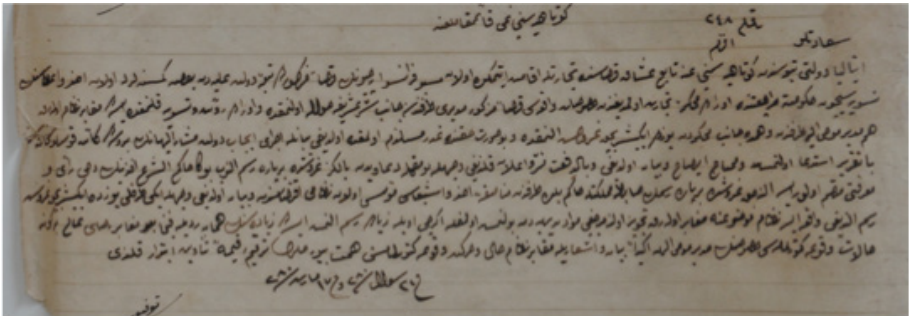
İtalya Devleti tebeasından ve tüccar-ı mu'teberândan İzmir'de mukim Mösyö Reçyo de Kors Kumpanyası'nın Uşak kazasında ticaretle ikamet etmekte bulunan şerikleri tebea-i merkumeden Mösyö Fransuva Reçyo'nun Karahisar-ı Sahip sancağı dahilinde kâin Şeyhli kazasına tabi Yaka karyesinden Semerci oğlu İbrahim nam kimesnede iki kıta sened mucebince alacağı olan yüz doksan çeki afyon ile yirmi beş bin altı yüz elli kuruşun vadesi mürûr edeli hayli vakit olmuş ise de henüz ahz ve istifasından dest-res olamağından bahisle bunların merkumdan tahsili hususu devlet-i müşârun-ileyhanın Bursa'da kâin konsoloshanesinden ba-takrir istida olunmuş ve bu misillü senedat-ı merbuta matbulabatın sür'at-ı istihsâli lazimededen bulunmuş olmakla şer'-i şerif ve meclis marifetiyle asıl nizamına tevfikan mallardan tespit eylediği halde zikr olunan afyon ve akçalarının medyun-ı merkumdan bi't-tahsil ihkak-ı hak ve keyfiyyetin iş'ârına himmet buyurmaları refîârında terkim-ı rakımıyyeye ibtidar kılındı.

Fî 18 Şevval sene 1280 ve fi 17 Mart 1280 (27 Mart 1864)

İncelediğimiz dönemde İtalyan tüccarları Anadolu'nun içinde ikamet etmekte ve şirketleri aracılığıyla afyon ticareti yapmaktadır. Bu kişiler ticari anlaşmazlıklarını önce konsolosluklarına başvurarak yansıtmakta, konsolosluk Bursa Valiliğine bildirmekte, valilik de kendi yöntemleriyle konunun yaşandığı kaymakamlığa gereğini yapmak üzere yansıtmaktadır. Bu işleyiş örnek olayda izlenebilmektedir.

Örnek 2.

30 Mart 1864

Kütahya Sancağı Kaymakamlığı'na,

Rakam: 248

Saadetlü Efendim,

İtalya Devleti tebeasından Kütahya sancağına tabi Uşak kazasında ticaretle ikamet etmekte olan Mösyö Fransuva Reçyo'nun kaza-i mezkurda tebea-i

Devlet-i Aliyye'den bazı kimesnelere olan ahz ve itasının tesviyesiyçün hükümete müracaatında orada Mahkeme-i Ticaret olmadığından hususat-ı vakıası kaza-i mezkur müdürü tarafından cânib-i şer'-i şerife havale olunmakta ve orada rü'yet ve tesviye kılınmakta ise de mugayir-i nizam olarak hem müdir-i mûmâ-ileyh tarafından ve hem de canib-i mahkemedden yüzde ikişer buçuk kuruş alınmaktata ve bu suret hakkında gadr müstelzim olmakta olduğu beyanı ile icra-yı icabı devlet-i müşarun-ileyhanın Bursa'da kâin konsoloshanesinden ba-takrir istid'a olunmuş ve muhtac-ı izah ve beyan olduğu bi'd-defaat neşr ve ilan kılındığı vechile bu makule da'aviden yalnız kuruşta bir para resm alınıp buna hakimü's-şer' efendinin dahi re'y ve muvafakati munzam olur ise alınacak kuruşta bir para resmin zabıtı-i memleketle hakim-i belde tarafından munasafaten ahz ve istifası müesses olan nizamı iktizasından ve beyan olduğu vechile iki taraflı yüzde ikişer buçuk kuruş resm alındığı vakıa ise nizam-ı mevdûna mugayir olarak tecviz olunamayacağı mevadd-ı bedihiyyeden bulunmuş olmakla eğerçi öyle ziyade resm alınmış ise de ziyadesinin hemen reddiyle fi-mâ-ba'd mugayir-i rızâ-yı âlî bir gûne hâlât vukua getirilmemesi hususunun müdir-i muma-ileyhe ekiden beyan ve iş'ârıyla mugayir-i nizam hal ve hareket vukua getirilmemesini himmet buyurmaları terkîm-i rakime-i senaveriye ibtidar kılındı.

Fî 21 Şevval sene 1280 ve fi 17 Mart sene 1280 (30 Mart 1864)

Aynı konuyla ilgili 2 nolu belgede ise Uşak kazasında ticaret mahkemesi olmadığından konu normal mahkemeye intikal ettirilmiş ancak %2,5 masraf alınmıştır. İlgili tüccarın bu ödemeyi uygun görmediği ve yeni bir bürokratik süreci başlattığı görülmektedir.

Bu İtalyan tüccarı başka bir olayda da dolaylı olarak karşımıza çıkmaktadır. İtalyan tüccarı Fotaki, Mösyö Fransua da Reçyo'nun begedeki tabir ile "adamı"dır. Osmanlı tüccarı Sergis Aga –Ermeni olmalı- zimmetinde 60bin frank alacağı vardır ve tahsil edememektedir. Sergis Ağa'nın Mudanya'daki ipek fabrikasının içinde eşyası bulunmakta ve borcunu bu eşyanın bedeline saydırmak istediği anlaşılmaktadır. Bu ihtilafın çözümü için önce İtalyan konsolosluğuna başvurulmuş, sonra Hüdavendigâr vilayeti yönetimi devreye girmiştir.

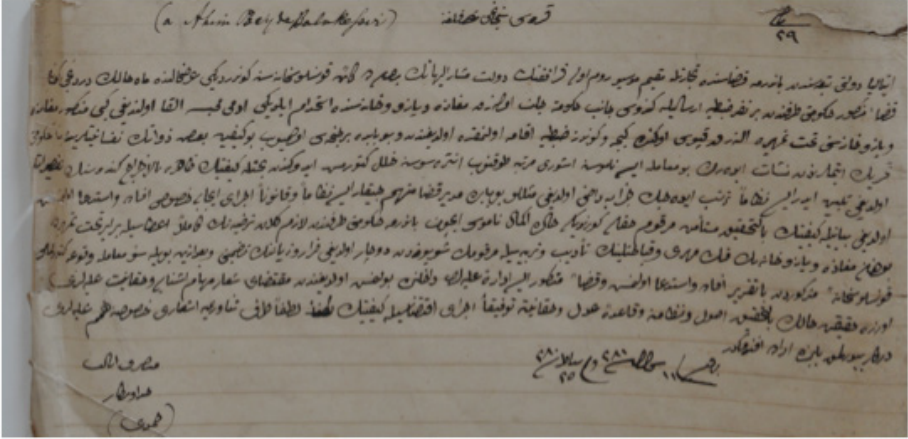
Bu belge değerlendirildiğinde; Mudanya'da bir "harir fabrika-yı hümayunu" yani Osmanlı devletine ait ipek fabrikası bulunduğunu görüyoruz. Bursa'daki İran Şehbenderi Agop'un da bu olayın taraflarından

biri olduğu anlaşılıyor. İncelediğimiz dönemdeki ticaret işlemlerinin sadece Osmanlı parasıyla yapılmadığı, frank üzerinden de işlem yapıldığı anlaşılmaktadır. Osmanlı tüccarı Sergis Ağa'nın alacağını takas etmek istemesi doğrudan gerçekleşecek bir işlem olarak görülmediği için konu ilgili makamların çözümüne götürülmüştür.

Aynı yıla ait bir başka belgede, burada adı geçen Fotaki'nin Mudanya'da oturduğunu, buradan emlak satın aldığını ancak kendi üzerine kaydedilmediği için ihtilaf çıktığını öğreniyoruz.

Örnek 3.

9 Mart 1865

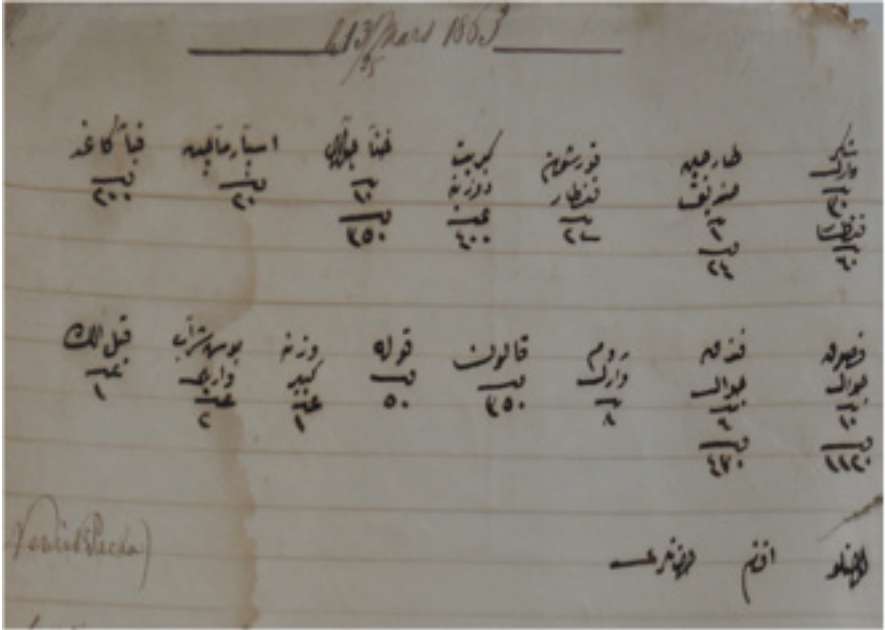
Bu belge de, Bandırma kazasında ticaret yapan İtalyan Mösyö Rumoli Kraffen ile ilgilidir. Bursa İtalyan konsolosluğuna gönderdiği dilekçesinde kaza yönetimi tarafından kendisinin celbedildiği, mağaza ve yazıhanesinde çalıştırdığı adamın tutuklandığı ve işyerinin mühürlendiği anlaşılmaktadır. Mösyö Rumoli, ticari itibarına zarar getiren bu işlerin haksız gerçekleştiğini belirterek, zarar ve ziyanının tazmin edilmesini talep etmektedir. Hüdavendigâr eyaleti mutasarrıfı konsolosluğun yansıttığı bu başvuruyu ele almış, Bandırma kazasının bağlı bulunduğu Karasi sancağı mutasarrıfına incelediğimiz belgedeki yazıyı yazarak sorunun çözümünü talep etmiştir.

Örnek 4.

26 Nisan 1863

Bu belge grubunda İtalya devleti tebaasından Hayyim isimli tüccarın dilekçesi konu edilmektedir. Olayın kapsamında İstanbul'da bir komisyoncu, Çanakkale tesalesine gönderilmek üzere teslim edilen mallar, bunları kayıkla taşıyacak kişiler ve ilgili kayıkların Mudanya civarında boş bulunarak malların kaçırılmış olması vardır. Dökümüne baktığımızda İtalyan tüccarın ihracatına konu olan malları görmekteyiz. Bunlar şeker, baharat, fındık, fıstık, kağıt gibi farklı ürünlerdir.

ÜRÜN	MİKTAR
Şeker	Varil aded 30, Kantar 60
Tarçın	Sandık aded 1, Kıyye 24
Kurşun	Kantar 2,5
Kibrit	Düzine 400
Kına	Çuval aded 10, kıyye 350
Kaba kâğıd	Kıyye 200
Fıstık	Çuval aded 10, kıyye 1120
Fındık	Çuval aded 6, kıyye 470
Rom	Varil aded 8
Boş şarap varili	Aded 2
Kıl elek	Aded 1

Bu malları Sirkeci iskelesinden Çanakkale'ye taşıyacak kayıkların Rum kaptanlarının yol üzerindeki Mudanya kıyısına yanaşıp gasp suçunu işledikleri anlaşılıyor. İlgili tüccar önce konsolosluga durumu yansıtmıştır.

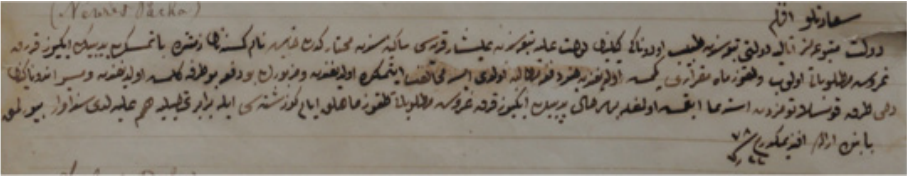
Daha sonra da yerel güvenlik birimleri aracılığıyla belirtilen eşyanın ve suçluların bulunması için bir süreç başlatılmıştır. İlgili başka bir belgede, Osmanlı yönetiminin olaya el koyduğu görülüyor. İtalyan tüccarın mallarının Mudanya karşısındaki Emir Ali (İmralı) adasında Hacı Yuvan ve Kara Nikola isimli kişilere satıldığı belirlenmiş ve bunlar suçlu kaptanlar bulunana kadar göz altına alınmıştır. Osmanlı yönetimi bu kaptanların yaşadıkları köylerdeki bütün mallarına, emlakine ve kayıklarına Gemlik kazası marifetiyle el koydurmuştur.

Bir başka belgede yer alan bilgiler olayın intikalinden 3 ay sonra da ciddiyetle izlendiğini açığa çıkarmaktadır. İtalyan tüccarının mallarını İmralı adasında satan reislerden “batakçı ve malkapıcı, yatak” ifadeleriyle söz edilmektedir. Erdek kaymakamının da bilgilendirildiği ve ilgililerin aranmasının sürdüğü anlaşılmaktadır.

İlgili yazıda Osmanlı yönetiminin, bu konunun sürüncemede kalmasının yönetimin saygınlığına zarar getireceğini vurgulaması dikkati çekmektedir.

Örnek 5.

1862, 1863, 1864, 1865

Bir diğer belge grubunun ilki İtalyan Devleti tebaasından Tabip Odadaki le ilgilidir. Bursa'nın Alişar köyünden bir kişinin zimmetinde senetli 7200 kuruş alacağı ödeme süresi dokuz ay geçmesine rağmen tahsil edilemediğinden durum konsolosluga yansıtılmıştır. Bu başvuru üzerine konsolosluk Osmanlı yönetimine durumu intikal ettirmiş ve süreç başlatılmıştır. İtalyan tabibi Andonaki Bursa'nın kırsal kesimiyle ilişkili olarak yörede bulunmaktadır. Sadece bir köyden 7200 kuruş gibi önemli bir meblağı içeren senetli alacağının bulunması dikkati çekmektedir. Tabiplik kazancı yanısıra ticaret kazancının bulunduğuna ilişkin açıklık yoktur.

Başka bir belge de aynı İtalyan tabib ile ilgilidir. Kendisinin bu kez Bursa kentinin hemen yakınında bulunan Soğanlı köyünde çiftlik nazırı Abdülaziz Bey zimmetinde 15 bin kuruşluk alacağı olduğunu öğreniyoruz. Tabib, alacağının Meclis-i Ticaret marifetiyle tahsil edilmesi için başvurmuştur. Konunun devamını başka bir belgeden takip ediyoruz. Tabip Andonaki'nin alacak meselesi Bursa ticaret mahkemesine yansıtılmıştır. Alacakların defterlerindeki makbuzların eksik olduğu, borçlular tarafından belirtilmiştir. Konsolosluk ilgili tabibin tüccar olmadığından ilgili kuralları

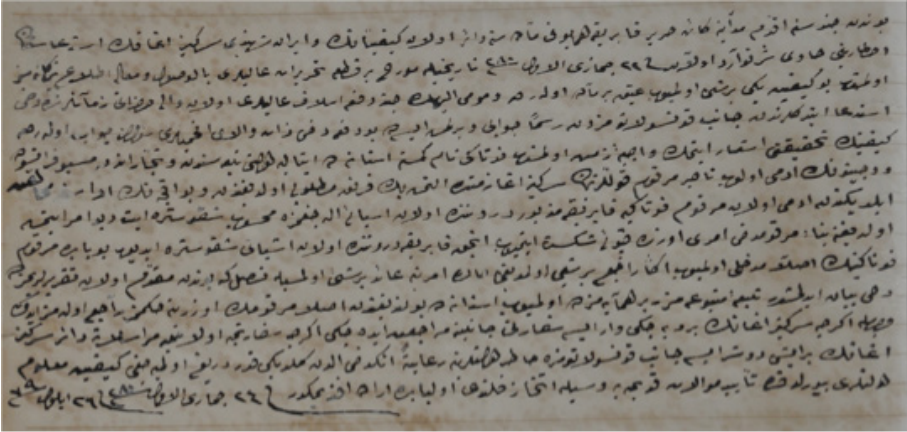
ve defter düzenlemeyi bilmediğini cevaben yansıtmıştır. Kayıtlarda ayrıca “nizamen yemin etmeyi lazım geldiği ve tabibi merkum dahi imtina ettiği” yani yeminden kaçındığı bilgisi görülmektedir. İtalyan tabibin “yemin aldirmek teklifi kendisine hakaret olacağından” yerine getirmediği belirtilmektedir.

1864’de düzenlenen bir belgede, mahkeme kararıyla tahsiline karar verilmiş ancak bir yıldır tahsil edilememiş alacakların borçlularını yakalamak üzere valilikten yardım istendiğini görmekteyiz.

Tabibin 17 Temmuz 1865 tarihli yeni bir belgesi daha bulunmaktadır. Bu kez 19.791 kuruşluk tahsil olunamayan alacağı ile ilgilidir. Alacak listesinin konsolosluğa verilmesinin ardından Osmanlı yönetimi devreye girmiştir. Tabip Andonaki’nin alacak listesi incelendiğinde 12 kişiden tutarları 114 ila 2300 kuruş arasında değişen alacakları olduğu anlaşılıyor. Ticaret ya da tabiplik konularıyla ilgili ilişkide olduğu şahısların isimlerinin hepsi de gayrimüslimdir. Tabiblik dışında da ticari ilişkilerde bulunduğu 4 yıla yaygın belge ve bilgilerden anlaşılmaktadır. Her tahsilat sorununda yetkililere başvuruyor olması, bu yolla sonuç aldığını düşünmemize neden olur. İktisadi düzenlemelerin çeşitlenmiş olduğunu, farklı yollardan sorunların çözümlenebildiği alternatiflerin bulunduğu dikkati çekmektedir.

Örnek 6.

26 Ekim 1863

İtalyan tüccarı Müsyö Barfo “Mültezim Mehmet Bey emrine ciro eylediği bir kıta bono mucibince Mudanya’da Mehmet Ragıp Efendi’de olan üçyüz liranın tahsili” konusunda yardım istemektedir. Osmanlı yönetimi kendisine intikal eden bu konuyu ticaret kanunu gereğince değerlendirerek tahsili gerektiğine karar vermiştir. İlgili belgede bono, poliçe, senet, tazminat gibi modern ticari terimlerin varlığı ve konunun Osmanlı Ticaret Kanunu’na

göre değerlendirilmiş olması Osmanlı taşrasında bu bağlamda ciddi bir birikim olduğunu göstermektedir. Elbette böyle bir ortam yabancı tüccarların ülkedeki faaliyetlerini teşvik edecektir.

Örnek 7.

21 Haziran 1865

Bir başka belgede İtalyan tebaasından tüccar Mösyö Leo Valli'nin Bursa'nın Nilüfer odunluğundan ticari amaçla odun satın aldığı ancak bu malların çalınıp satıldığı anlaşılmakta, konunun takibi yapılmaktadır. İlgilinin çalan, çalıntıları satın alan kişiler hakkındaki duyumları yetkililere iletilmiş ve işlem başlatılmıştır.

Değerlendirme

Odun, ipek, zeytin, afyon, maden, tabiblik gibi çok çeşitli ticari ve mesleki alanlarda İtalyan girişimcilerin faaliyet halinde olduğunu söyleyebiliriz. Tüccarların sadece ithalat ya da ihracat yapmayı, Osmanlı toprakları içindeki ticari olanakları değerlendirecek biçimde şehirler arası örgütlenmeler meydana getirdiklerini de düşünebiliriz.

Bu tüccarların zaman zaman kredi ilişkisi içine girdiği ve senetli alacakların bir kısmının bu şekilde gerçekleştiği söylenebilir. Bu tür ilişkiler İtalyan tüccarlarla daha sık olarak gayrimüslim Osmanlılar arasında ortaya çıkmaktadır.

Ticaret işlemlerinin sadece Osmanlı parasıyla yapılmadığını, bono, poliçe, senet, tazminat gibi modern ticari terimlerin varlığını görüyoruz.

İtalyanların her konuda konsolosluk aracılığı ile Osmanlı makamlarına başvurabildiğini görüyoruz. Osmanlı yönetimi de idari birimler aracılığıyla konuları çözmeye ve süreçleri takip etmeye gayret göstermektedir. Bu bazen yerel yöneticiler bazen de mahkemeler kanalıyla olmaktadır. Yabancıların sorunlarının hızlı çözümü devlet itibarı ile ilişkili değerlendirilmektedir.

Kaynaklar

Bursa Gazeteciler Cemiyeti arşivi İtalyan Konsolosluk Belgeleri, Kitap 4, Defter 2 Belgeleri

Accounts and Papers, No:460, Miscellaneous Series, Diplomatic and Consular Reports Turkey, Report on the Vilayet of Brussa, London, 1898:

Report by Mr. Sandison, British Consul at Brussa, on he Trade of his Consulate for the year 1858

Report by Mr. Consul Sandison on he Trade for the year 1861.

- Report by Mr. Consul Sanditin on Ihd Trade and Agriculture of Brussa for the year 1862, Brussa, 11th March 1863.
- Report by Mr. Consul Sandison on the trade of Brussa for the year 1864, Brussa, march 26, 1864.
- Report by Mr. Sandison, British Consul at Brussa, on the Agriculture of that District.
- Report by Mr. Sandison, British Consul at Brussa, on the Agriculture of that District
- Report by Mr. Consul Sandison on the trade of Brussa for the year 1864, Brussa, march 26, 1864.
- Bozkurt, Gülnihal, Batı Hukukunun Türkiye’de Benimsenmesi Osmanlı Devleti’nden Türkiye Cumhuriyeti’ne Resepsiyon Süreci 1839-1939, Türk tarih Kurumu, Ankara, 1996.
- Childs, Timothy W., Trablusgarp Savaşı ve Türk- İtalyan Diplomatik İlişkileri, Çev. Deniz Berktaş, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2008.
- Dörtok Abacı, Zeynep, “Bursa’daki Yabancı Konsolosluklar (19. Yüzyıl)”, Osmanlı Modernleşmesi ve Bursa, ed. Cafer Çiftçi, Bronz Grup, Bursa, 2009.
- Eyicil, Ahmet, Siyasi Tarih, Akid Yayıncılık, Ankara, 1991, s.11 vd; Haluk Ülman, Birinci Dünya Savaşına Giden Yol ve Savaş, SBF Yayınları, Ankara, 1973.
- Gökbilgin, M. Tayyib, “Konsolos”, İslam Ansiklopedisi, C.6, MEB Yayınları, İstanbul, 1985.
- Gürsakar, Gürsu, “Modernleşme Dönemi Bursa’sında Nüfus Hareketleri”, Osmanlı Modernleşmesi ve Bursa, Ed. Cafer Çiftçi, Bronz Grup, Bursa, 2009.
- Imbert, Paul, Osmanlı İmparatorluğu’nda Yenileme Hareketleri Türkiye’nin Meseleleri, Havass, İstanbul, 1981, s.141 vd.
- Kaplanoğlu, Raif, 1830-1843 Yılları Nüfus Defterlerine Göre Bursa’nın Ekonmik ve Sosyal Yapısı, Nilüfer Belediyesi, Bursa, 2013.
- Kazgan, Gülten, Tanzimattan 21. Yüzyıla Türkiye Ekonomisi, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2002.
- Kocabaşaoğlu, Uygur, Majestelerinin Konsolosları İngiliz Belgeleriyle Osmanlı İmparatorluğundaki İngiliz Konsolosları (1580-1919), İstanbul, 2004.
- Oğuzoğlu, Yusuf, 8500 Yıllık Uygarlığın İzinden Bursa Tarihi, Bursa Kültür A.Ş., Bursa, 2013.
- Yaşayanlar, İsmail, Osmanlı Dönemi Bursa Otelleri, Nilüfer Belediyesi, Bursa, 2013.